

RAAD VOOR DIERENAANGELEGENHEDEN

JAARVERSLAG 2025

Doel en activiteiten van de raad

De Raad voor Dierenaangelegenheden (RDA) is een onafhankelijke raad van deskundigen die de bewindspersonen van het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN) gevraagd en op eigen initiatief adviseert over multidisciplinaire vraagstukken op het gebied van dierenwelzijn inclusief diergezondheid en ethische vraagstukken.

De RDA bestaat uit circa veertig leden met een zeer uiteenlopende achtergrond en deskundigheid, die zitting hebben op persoonlijke titel en zonder last of ruggespraak. De RDA behandelt vraagstukken over de volle breedte van het dierbeleid: gehouden en niet-gehouden (in het wild levende) dieren, hobbydieren, gezelschapsdieren en productie- en proefdieren.

De Raad legt het resultaat van zijn beraadslagingen neer in een zogeheten zienswijze. Die geeft een overzicht van wetenschappelijke en maatschappelijke achtergronden van een vraagstuk en adviseert over beleidsrichtingen en oplossingsrichtingen voor dilemma's. Consensus is niet noodzakelijk, een zienswijze van de Raad kan minderheidsstandpunten bevatten.

Inhoud

Doel en activiteiten van de Raad	2
Woord vooraf: Dierwaardigheid biedt koers in veranderlijke omgeving	4
RDA in 2025	5
Vooruitblik op 2026	8
Zienswijze over dierentuin van de toekomst	10
Verkenning van effecten klimaatverandering op wilde dieren	12
Gesprekken over veehouderij in verleden, heden en toekomst	14
Drie leden aangetreden in 2025	16
Meer structuur met jaarplan en taakverdeling	18
Vertrekkend voorzitter Jan Staman blikt terug	20
Vertrekkend lid Hans Heesterbeek	23
De RDA aan het werk	24
RDA-leden en hun achtergrond	25
Leden Jong RDA	26
Personeel en organisatie	26

2026, Raad voor Dierenaangelegenheden, Den Haag
© Sommige rechten zijn voorbehouden / Some rights reserved
Voor deze uitgave zijn gebruiksrechten van toepassing zoals
vastgelegd in de Creative Commons licentie Naamsvermelding 4.0
Nederland. Voor de volledige tekst van deze licentie zie
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Tekst, productie:

Bert Kleiboer

Drukwerk:

Xerox

Foto omslag:

Shutterstock

Foto's binnenwerk:

Copyright vermeld bij de foto

Raad voor Dierenaangelegenheden

Bezuidenhoutseweg 73

2594 AC Den Haag

www.rda.nl

Bij het drukken van dit jaarverslag is gebruikgemaakt van papier met het keurmerk Forest Stewardship Council® (FSC®). Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid. Ook is het papier 100% chloorvrij gebleekt en 100% gerecycled.

RAAD VOOR DIERENAANGELEGENHEDEN

JAARVERSLAG 2025

RAAD VOOR DIERENAANGELEGENHEDEN

Voorzitter Jan Staman (l) en secretaris-directeur Marc Schakenraad

Woord vooraf

Dierwaardigheid biedt koers in veranderlijke omgeving

In het jaar 2025 beleefden we opnieuw een bijzonder moment in de ontwikkeling naar een dierwaardige veehouderij. In juni sloten overheid en sectorpartijen een convenant met afspraken voor veranderingen en inspanningen in de komende 15 jaar. Het convenant is een formele stap in een proces dat gestaag verdergaat. Dat proces begon bij de RDA. In 2021 introduceerden we het begrip dierwaardige veehouderij - en de zes basisprincipes daarvoor - in een zienswijze. Het toen net aangetreden kabinet-Rutte IV omarmde het in het regeerakkoord en nam het initiatief voor het convenant. Na het vroegtijdige einde van die regering ging het kabinet- Schoof ermee verder. Inmiddels hebben we alweer een nieuwe regering en weten we dat het kabinet onder leiding van premier Jetten wil voortborduren op het convenant.

Hoewel de ministers van landbouw sterk verschillen in politieke signatuur, blijven achtereenvolgende coalities vasthouden aan een koers richting dierwaardigheid. In de veranderlijke

omgeving van Den Haag is dat bijzonder. Het betekent dat de positie van het dier een breed politiek draagvlak heeft. En dat is terecht. In onze publicaties *Staat van het Dier* in 2019 en 2024 hebben we laten zien dat Nederlanders anders aankijken tegen de positie van het dier dan vroeger en dat de maatschappelijke belangstelling voor dierenwelzijn groot is.

Voor de RDA stopt de betrokkenheid bij dierwaardige veehouderij niet bij de zienswijze van 2021. We onderzoeken ook de toepasbaarheid van de principes in andere sectoren. Dat gebeurde onder meer in de zienswijze over de dierentuinen van de toekomst die afgelopen jaar verscheen. Ook zijn we aan de slag gegaan met de vertaling van de basisprincipes voor dierwaardigheid naar de praktijk van het agrarische bedrijf.

Naast deze activiteiten rond dierwaardigheid gebeurde er meer in het afgelopen jaar. We publiceerden bijvoorbeeld een zienswijze over de gevolgen van klimaatverandering voor dieren

in het wild. Ook heeft de Raad zich gebogen over de positie van dieren bij de maatschappelijke veranderingen die invloed hebben op de brede welvaart in Nederland. De hier genoemde onderwerpen komen voort uit onze lange-termijnagenda, die we in 2024 hebben opgesteld als onderdeel van *Staat van het Dier*. In 2026 gaan we verder met de uitvoering van die agenda. Dat zal dan gebeuren onder leiding van een nieuwe voorzitter; wat dat betreft was het jaar 2025 ook het einde van een tijdperk. Ook daarover leest u meer in dit jaarverslag.

Jan Staman
voorzitter

Marc Schakenraad
secretaris-directeur

RDA in 2025

Dieren in educatieve, ecologische, economische en sociale context

In het afgelopen jaar is de RDA actief geweest met diverse activiteiten voor dieren in uiteenlopende contexten. Er verschenen vier publicaties: een zienswijze over de dierentuinsector, een verkenning van klimaateffecten op dieren in de natuur, een rapport over de beleving van dierenwelzijn bij verschillende generaties boeren en een werkdocument over de positie van dieren bij maatschappelijke veranderingen. Deze en andere activiteiten worden hiernaast toegelicht.

De RDA heeft randvoorwaarden voor de dierentuin van de toekomst geformuleerd

Dierentuinen van de toekomst

De RDA heeft in maart de zienswijze *De toekomst is er zoo* uitgebracht. Aanleiding is de tegenstrijdige houding in de samenleving rond dierentuinen. Enerzijds worden ze gewaardeerd, want ze trekken veel bezoekers. Anderzijds is er ook kritiek. De zienswijze is zoals gebruikelijk gebaseerd op kennis uit uiteenlopende wetenschapsgebieden en de praktijk. Daarnaast is de maatschappelijke houding uitgebreid onderzocht in een publieksenquête. In het rapport formuleert de RDA vier randvoorwaarden voor de dierentuinen van de toekomst. Deze dragen zorg voor een dierwaardige houderij (randvoorwaarde 1), met aantoonbare resultaten op het gebied van educatie (2) en soortbehoud (3) en hebben daarbij aandacht voor zorgvuldige ethische afwegingen (4). Het advies, dat de Raad op eigen initiatief heeft uitgewerkt, is goed gevallen in de dierentuinwereld. Naar aanleiding ervan wordt binnen de sector verder gepraat over de uitwerking van de aanbevelingen. Voor een uitgebreider artikel over dit onderwerp, zie pagina 10 van dit jaarverslag.

Gevolgen klimaatverandering voor dieren in de natuur

In juni publiceerde de Raad een zienswijze over de gevolgen die de klimaatverandering heeft voor dieren in de natuur. Eerder, in december 2023, werden de klimaateffecten voor dieren in de dierhouderij in kaart gebracht. Het nieuwe advies, *Een hazenpad voor dieren in de natuur*, maakt duidelijk dat niet-gehouden dieren met name te lijden hebben onder de weers-extremen die samenhangen met de klimaatverandering. Deze

extremen veroorzaken onder meer overstromingen, langdurige droogte of natuurbranden. Omdat deze vaker voorkomen zijn gerichte maatregelen nodig om wilde dieren in staat te stellen zich in dit soort situaties te redden. De RDA vindt dat de rijksoverheid, lagere overheden, terreinbeheerders en andere betrokken partijen gezamenlijk hun verantwoordelijkheid moeten nemen. Voor een uitgebreider artikel over dit onderwerp, zie pagina 12 van dit jaarverslag.

Drie generaties boeren over dierenwelzijn

Het in september verschenen rapport *Dierenwelzijn in drie generaties* geeft een interessant beeld van hoe de houding ten aanzien van dierenwelzijn op het agrarische bedrijf is veranderd in de afgelopen decennia. Het is een verslag van een aantal gesprekken met vijf boerenfamilies over de omgang met dieren. Bij elke familie komen drie generaties aan het woord, van grootouders tot kleinkinderen. De verhalen van de families zijn aangevuld met reflecties van vier boeren die lid zijn of zijn geweest van de RDA of Jong RDA. Het resultaat is een inspirerend document met interessante verhalen en mooie foto's. Voor de Raad zijn deze verhalen waardevolle input. Het rapport is een goed vertrekpunt voor een dialoog tussen boeren, burgers en beleidsmakers. Voor een uitgebreider artikel over dit onderwerp, zie pagina 14 van dit jaarverslag.

De Raad sprak met verschillende generaties van boerenfamilies over de omgang met dieren

Effect maatschappelijke ontwikkelingen op dieren

In oktober verscheen een werkdocument over de effecten die maatschappelijke ontwikkelingen hebben op dieren. De Raad buigt zich over dit onderwerp omdat dierenbelangen vaak onderbelicht blijven in veel discussies en besluitvormingsprocessen. De onderzochte ontwikkelingen zijn de trends die volgens de Sociaal-Economische Raad (SER) de grootste invloed hebben op de brede welvaart in Nederland. Dat zijn: vergrijzing, toenemende sociale ongelijkheid, digitalisering, veranderende geopolitieke verhoudingen, klimaatverandering en biodiversiteitsverlies en de schaarser wordende ruimte. Het werkdocument is een eerste

verkenning met voorlopige observaties. Het vormt dan ook geen definitief standpunt van de Raad. In 2026 gaan we dieper in op de gevolgen van de sociale ongelijkheid, met een onderzoek naar het welzijn van gezelschapsdieren bij kwetsbare mensen (zie vooruitblik 2026). Het werkdocument is te vinden [via de website van de RDA](#).

Naast de publicatie van rapporten gebeurde er meer. De RDA bracht in 2025 op verschillende manieren vraagstukken rond welzijn en gezondheid van dieren onder de aandacht, onder meer met bijeenkomsten, webinars en podcasts.

Webinar over gezondheid productiedieren

In maart organiseerde de RDA een webinar als vervolg op de zienswijze *Gezondheid productiedieren op de agenda*, uitgebracht in het najaar van 2024. Die zienswijze liet zien dat de gezondheidszorg voor dieren vooral goed gestructureerd is rond infectieziekten die gevolgen kunnen hebben voor de volksgezondheid of handelsbelangen. De RDA vond dat meer aandacht nodig is voor andere gezondheidsproblemen in de praktijk, zoals bedrijfsgebonden aandoeningen en niet-gereguleerde infectieziekten. De Raad adviseerde om te werken aan een toekomstbestendige nationale diergezondheidsagenda voor productiedieren, die door zowel de overheid als de veehouderijsectoren wordt gedragen. De verantwoordelijke minister heeft deze aanbeveling niet overgenomen, maar de Raad blijft aandacht vragen voor dit onderwerp, omdat dit een belangrijk element is in de ontwikkeling naar een dierwaardige veehouderij. In het webinar wordt het onderwerp besproken door deskundigen met verschillende achtergronden: vanuit de wetenschap, een ngo voor dierenbelangen, de veehouderij en de vleesindustrie. Het webinar is terug te kijken [via de website van de RDA](#).

Dierwaardige houderij, principes 5 en 6

Nu het concept dierwaardige houderij breed wordt omarmd, vraagt de vertaling van de zes basisprincipes naar toepassing in de praktijk van de veehouderij de aandacht. Twee van de zes principes roepen vragen op. Dit zijn het faciliteren van natuurlijk, soorteigen gedrag en het bereiken van een positieve emotionele toestand, door ingewijden vaak aangeduid als principes 5 en 6. Deze vragen een andere manier van waarnemen, omdat veehouders van oudsher getraind zijn in het voorkomen van (negatieve) afwijkingen. Afgelopen jaar heeft de RDA hierover vijf bijeenkomsten georganiseerd voor veehouders, dierenartsen en adviseurs. Ook was er een bijeenkomst voor wetenschappers die onderzoek doen naar diergedrag en één met ngo's. De Raad heeft verder een gastles gegeven voor

Foto: JTD Producties

Aandacht voor een nationale diergezondheidsagenda blijft nodig

eerstejaars studenten van Aeres Hogeschool Dronten. Jong RDA verzorgde twee workshops op een opleiding van Aeres MBO in Barneveld.

In een forum onder leiding van RDA-lid Bas Rodenburg werkt de Raad op eigen initiatief aan de nadere duiding van soort-eigen gedrag en positief welzijn. Daarbij wordt ook aandacht besteed aan de inpasbaarheid van de leidende principes in andere diercategorieën, zoals gezelschapsdieren, dierentuindieren en proefdieren. De verwachting is dat dit rapport in 2026 wordt afgerond.

Ondersteuning dierenwelzijnsplannen sportbonden

Het stafbureau van de RDA heeft een handreiking geschreven voor het uitwerken van dierenwelzijnsplannen voor dieren in verschillende vormen van sport en ontspanning, zoals paarden-, duiven- of hengelsport. Dat vloeit voort uit de ziens-

wijze *Plezier voor mens en dier?*, uitgebracht in 2023. Daarin riep de Raad betrokken organisaties op om aandacht te besteden aan hoe de dieren de activiteit beleven en hiervoor welzijnsplannen op te stellen. Op verzoek van het ministerie van LNVN heeft de Raad in 2024 hierover twee inspiratietafels georganiseerd. De organisaties gaven hier aan dat ze verbeteringen willen doorvoeren en daarbij behoefte te hebben aan ondersteuning. De handreiking is een eerste stap. In een brief aan de verantwoordelijke staatssecretaris vraagt de Raad om aandacht te blijven schenken aan de knelpunten en te verkennen waar ondersteuning mogelijk is. De RDA ziet dierenwelzijnsplannen als een kans voor sectoren om te laten zien wat ze precies doen voor dieren en hoe ze werken aan verbeteringen. [De brief, inclusief een verslag van de bijeenkomsten en de handreiking, is te vinden op de website van de RDA.](#)

Het dier in recht en instituties

De Raad onderzoekt de juridische positie van het dier. Aanleiding is de evaluatie van de veranderde Wet dieren, die in 2020 is uitgevoerd. Daaruit bleek dat de intrinsieke waarde van dieren, die is opgenomen in de wet, slechts beperkte invloed heeft gehad op belangenafwegingen rondom het gehouden dier. De vraag is: kunnen belangen van dieren beter worden beschermd? Kan dat met aanpassingen in wet- en regelgeving of via andere mogelijkheden, zoals het ontwikkelen of aanpassen van instituties? Raadsleden Janneke Vink en Léon Ripmeester hebben dit uitgewerkt in een essay. Dat zal in het voorjaar van 2026 verschijnen.

Jong RDA in 2025

Het jongeren netwerk Jong RDA heeft in het afgelopen jaar een forse verandering van de samenstelling beleefd. Zeven leden zwaaiden af en zeven nieuwe traden aan. Jong RDA benutte dit moment voor een hernieuwde invulling van haar rol en activiteiten. [Voor een uitgebreider artikel over dit onderwerp, zie pagina 18 van dit jaarverslag.](#)

Podcasts

Net als in voorgaande jaren publiceerde de RDA podcasts in twee series: *DIER aan BODCAST* en *Dierenraad podcast*. De eerste is een activiteit van Jong RDA en is gericht op door de jongeren gekozen vraagstukken rond dierenwelzijn en ethiek. De jaargang van 2025 had vier edities: wildlifetoerisme, het welzijn van sociale dieren die individueel worden gehouden, kweekgarnalen en illegale hondenhandel. Van de *Dierenraad podcasts* is één aflevering gemaakt. Deze ging over de zienswijze *Een hazenpad voor dieren in de natuur*. De podcasts zijn te vinden via de website van de RDA

Einde termijn voorzitter

In de Raadsvergadering van november heeft voorzitter Jan Staman afscheid genomen. Hij heeft de Raad twee termijnen geleid en is daarom niet herbenoembaar. Voor de werving en selectie van een opvolger is een sollicitatiecommissie ingesteld, onder voorzitterschap van secretaris-directeur Marc Schakenraad. De commissie bestond verder uit drie RDA-leden – Hans Heesterbeek, Marjan Slob en Jeannette van de Ven – en één extern lid - Hugo van Kasteel, directeur Dierlijke Agroketens en Dierenwelzijn van het ministerie van LNVN. De vacature is in de zomer gepubliceerd. Uit de 56 sollicitanten heeft de commissie Henk Jan Ormel geselecteerd en voorgedragen. De ministers van LNVN en VWS hebben ingestemd met zijn benoeming voor een periode van vier jaar, per 1 februari 2026.

In februari is ter gelegenheid van het afscheid van Jan Staman een minisymposium gehouden over het categoriseren van dieren. Een verslag hiervan staat op de website van de RDA. [Voor een uitgebreider artikel over het voorzitterschap van Jan Staman, zie pagina 20 van dit jaarverslag.](#)

Vooruitblik op 2026

Onder leiding van een nieuwe voorzitter werkt de Raad verder aan een aantal projecten die al langer lopen, zoals in het vorige hoofdstuk benoemd. Verder zijn drie adviestrajecten opgestart, die hieronder worden geïntroduceerd.

Voorzitter

In 2026 heeft de RDA een nieuwe voorzitter. Henk Jan Ormel heeft met ingang van 1 februari van dit jaar de taken overgenomen van zijn voorganger Jan Staman. Ormel was na 18 jaar praktiserend dierenarts in een gemengde praktijk. Hij werd politicus en was namens het CDA Tweede Kamerlid (2002-2012) en Lid van het Europees Parlement (2024). Van 2012 tot 2022 was hij werkzaam bij de Voedsel- en Landbouworganisatie van de Verenigde Naties (FAO). Sinds september 2024 is hij voorzitter van de Centrale Commissie Dierproeven (CCD). Hij verheugt zich op het voorzitterschap. “Dieren zijn levende wezens met gevoel waar wij mee samenleven. Ik zie ernaar uit om samen met de raadsleden, het jongeren netwerk van de RDA en het ondersteunend bureau bij te dragen aan een respectvolle omgang met dieren.”

Foto: RDA

Henk Jan Ormel

Doden van invasieve exoten

In opdracht van de minister buigt de Raad zich over het doden van invasieve uitheemse soorten. Daarbij gaat het om dieren die buiten hun natuurlijke verspreidingsgebied zijn geïntroduceerd en waarvan de verspreiding nadelig is voor de biodiversiteit doordat ze inheemse soorten verdringen. Ook kunnen exoten schadelijk zijn voor de omgeving of de volksgezondheid. Wanneer preventie en niet-dodelijke beheersmaatregelen onvoldoende effect hebben, kan doden noodzakelijk zijn. De minister heeft gevraagd te reflecteren op de spanning tussen bescherming van de biodiversiteit enerzijds en de bezwaren tegen het doden anderzijds. De zienswijze hierover verschijnt naar verwachting in de eerste helft van 2026.

Fokkerij in verschillende diersectoren

Een van de nieuwe adviestrajecten is gericht op de ontwikkelingen in de fokkerij in verschillende diersectoren. De raad wil hierin verkennen in hoeverre de ontwikkelingen in de afgelopen jaren aansluiten bij de zes basisprincipes van dierwaardige houderij en kijkt daarvoor naar de fokkerij van gezelschapsdieren (honden en katten), paarden, proefdieren en productiedieren (melkvee, varkens, pluimvee). Met de zienswijze, die volgens planning verschijnt in het najaar van 2026, wil de Raad issues rond dierenwelzijn in kaart brengen en schurende kwesties benoemen. Het doel is aan te geven

Foto: Shutterstock

Amerikaanse rivierkreeft, een invasieve exoot

waar kansen en knelpunten liggen voor meer bewustwording en voor een doorontwikkeling van de fokkerij. Een startnotitie met meer informatie is te vinden op de website van de RDA.

Loslopende honden hebben impact op in het wild levende dieren

Impact honden en katten op dieren in de natuur

Onder de titel *Het loopt wel los*, buigt de Raad zich over de spanningen tussen enerzijds loslopende honden en katten en anderzijds in het wild levende dieren. De bewegingsvrijheid is belangrijk voor het welzijn van de gezelschapsdieren, maar deze zorgen ook voor problemen, zoals het verstoren of doden van dieren in de natuur en het overbrengen van ziektes. De Raad gaat de invloed van de interactie onderzoeken, evenals

de maatregelen om de spanningen te verminderen of te voorkomen. Het doel is over dit vraagstuk de meest recente kennis en inzichten te inventariseren en alle invloeden op het welzijn te belichten. De Raad wil hiermee een bijdragen leveren aan de maatschappelijke discussie vanuit het perspectief van het dier. De vorm van het eindproduct (zienswijze, essay, opiniestuk of anders) wordt tijdens het proces bepaald. De publicatie staat

gepland voor eind 2026. Een startnotitie met meer informatie is te vinden op de website van de RDA.

Gezelschapsdieren bij kwetsbare mensen

Afgelopen jaar is de RDA gestart met een verkenning van de positie van gezelschaps- en hobbydieren bij mensen in een kwetsbare positie. De zorg voor deze categorie dieren is tot nu toe onderbelicht gebleven, terwijl er goede redenen zijn om er aandacht aan te besteden. Het aantal kwetsbare mensen groeit namelijk, onder meer als gevolg van vergrijzing en de toenemende inkomensongelijkheid. Een toename van psychische en sociale problemen betekent immers ook dat meer gezelschapsdieren hiervan de gevolgen ondervinden.

De RDA onderzoekt gevolgen van sociale problemen voor gezelschapsdieren

Zienswijze over dierentuin van de toekomst

De toekomst is er zoo

De dierentuin van de toekomst is dierwaardig en draagt aantoonbaar bij aan educatie en de bescherming van bedreigde soorten. Dat stelt de RDA in de zienswijze *De toekomst is er zoo*, die in maart 2025 verscheen. Ook een open houding in ethische dilemma's is essentieel. "Een sector die zo afhankelijk is van het publiek moet dat publiek ook serieus nemen. Dat betekent dat je transparant moet zijn", zegt forumvoorzitter David van Gennep.

De zienswijze is een verkenning van de randvoorwaarden voor de dierentuin van de toekomst, zegt RDA-lid David van Gennep. "De aanleiding is de ambivalente houding in onze samenleving. Enerzijds bezoeken de meeste mensen graag een dierentuin, aan de andere kant is er ook kritiek." Van Gennep is bioloog en was onder meer algemeen directeur bij Stichting AAP. Hij was voorzitter van het forum dat de zienswijze heeft voorbereid.

De zienswijze geeft een uitgebreide schets van de huidige situatie en benoemt de onderwerpen die discussie geven. Onderdelen van het proces waren ook een publieksenquête en een dialoogbijeenkomst met de sector. "Op basis van dat alles zijn we gekomen tot vier randvoorwaarden en geven we zowel de overheid als de sector een aantal suggesties om de gewenste veranderingen te stimuleren."

Leidende principes voor dierwaardigheid

De RDA stelt als eerste randvoorwaarde voor de dierentuin van de toekomst dat deze 'dierwaardig' is. Wat houdt dat in? Van

Gennep: "We hebben de positie van het dier in dierentuinen bekeken vanuit de leidende principes voor dierwaardigheid, die de RDA eerder heeft ontwikkeld voor de veehouderij. Die vormen een bruikbaar uitgangspunt om te beoordelen of de leefomgeving in dierentuinen voldoende bijdraagt aan het positief welzijn van dieren."

De basis van dierwaardige houderij is de erkenning van de intrinsieke waarde en het respect voor de integriteit van het dier. Daarnaast gaat het om praktische aspecten, zoals het waarborgen van goede voeding, gezondheid en huisvesting. Tenslotte moeten dieren natuurlijk gedrag kunnen uitvoeren en een staat van positief welzijn kunnen bereiken. Essentieel is daarbij dat dieren een bepaalde keuzevrijheid hebben.

"Grofweg zou je kunnen zeggen: het dier moet zichzelf kunnen zijn en controle over zijn eigen situatie kunnen uitoefenen. Dat is een uitdagende opdracht voor dierentuinen. Zoals in elke vorm van dierhouderij, ontkom je er niet aan dat je beperkingen oplegt. Bij dierentuinen heb je ook nog eens te

maken met wilde diersoorten, die je in gevangenschap houdt in een vreemde omgeving en daar drommen publiek tegenover zet," zegt Van Gennep. "De vraag is: in hoeverre vinden we dat aanvaardbaar? Dat is de kern van de zienswijze! Biedt het hogere doel van dierentuinen voldoende legitimatie voor eventuele aantastingen van de integriteit en het welzijn van dieren? En als voor bepaalde soorten het welzijn structureel wordt geschaad, moet je dan overwegen om deze soorten helemaal niet meer te houden? Die vragen raken aan het bestaansrecht van de dierentuin."

Forumvoorzitter David van Gennep

Foto: RDA

Behoud van diersoorten

Dat 'hogere doel' wordt bepaald door Europese en Nederlandse wetgeving: dierentuinen moeten bijdragen aan bescherming van bedreigde diersoorten. Die rol wordt in de praktijk op verschillende manieren ingevuld. Bijvoorbeeld door het ondersteunen van natuurbeschermingsprojecten of het deelnemen aan populatiemanagementprogramma's voor het behoud van soorten. Daarnaast zijn dierentuinen actief met onderzoek en vervullen ze een educatieve rol.

De vraag is: wegen deze activiteiten op tegen eventuele inbreuken op de integriteit of het welzijn van de dieren? "Om die afweging goed te kunnen maken, moet je meetbare resultaten kunnen laten zien. Daar schuurt het wel een beetje", zegt Van Gennep. "Het is moeilijk te zeggen wat de impact is van een bepaalde activiteit van een dierentuin op de bescherming van een soort. Er is ook geen standaard voor handen om dat goed te kunnen meten. De overheid stelt alleen voorwaarden voor de input, niet aan de output. Met andere woorden: een dierentuin moet laten zien voldoende zijn best te doen, maar er wordt niet gekeken of de inspanning ook effectief is."

Dat geldt ook voor educatie, zegt de forumvoorzitter. "Met 10 miljoen bezoekers per jaar hebben Nederlandse dierentuinen ongelooflijk veel mogelijkheden om op een positieve manier iets te doen aan de kennis en de houding ten aanzien van dieren. We geloven dat er veel goed werk wordt gedaan, alleen het wordt niet meetbaar gemaakt. Daarom hebben we geconcludeerd dat een toekomstbestendige dierentuin zijn doelen voor soortenbescherming en educatie op een aantoonbare wijze moet bereiken."

Ethische dilemma's

Naast het aantoonbaar maken van de impact ziet de RDA ook een randvoorwaarde in transparantie rond ethische dilemma's die te maken hebben met de doelen. Van Gennep noemt als voorbeeld het doden van dieren waarvoor geen plaats is in de dierentuin, de zogenoemde surplusdieren. Dat kan een gevolg zijn van fokprogramma's voor bedreigde soorten. Van Gennep: "Veel hoefdiersoorten leven in groepen met meerdere vrouwelijke dieren rond één bok, stier of hengst. Daarbij wordt altijd een overschot aan mannelijke dieren geboren. In de natuur verdwijnen de surplusdieren naar de periferie van de groep, waar ze als eerste worden gegrepen door een leeuw of tijger. In de dierentuin gebeurt dat niet. Daar moet de mens besluiten surplusdieren te doden en vervolgens te voeren aan carnivoren. Dat moet je wél kunnen uitleggen. Waarom wordt er gefokt met bepaalde soorten? En waarom is het nodig om individuele dieren van een bedreigde soort af te maken?"

Open houding

In de praktijk zijn dierentuinen terughoudend in hun communicatie over dit soort dilemma's. De RDA vindt dat onverstandig. "Een sector die zo afhankelijk is van het publiek moet dat publiek ook serieus nemen. Dat houdt in dat je transparant moet zijn", licht Van Gennep toe. "Dierentuinen kunnen weliswaar rekenen op een breed draagvlak, maar er is ook kritiek vanuit maatschappij en de politiek. Als een dierentuin zijn taak voor het hogere doel in de ogen van het publiek niet serieus neemt, wordt de groep met een kritische houding groter en luidruchtiger. Het gevolg is dan dat de discussie niet meer op een evenwichtige manier wordt gevoerd. Het is beter om goed te luisteren naar mensen en met elkaar in gesprek blijven."

De zienswijze is een verkenning van de randvoorwaarden voor de dierentuin van de toekomst

De volledige zienswijze *De toekomst is er zoo* en een publiekssamenvatting zijn te vinden op de website van de RDA. Dit interview is afkomstig uit de publiekssamenvatting.

Verkenning van effecten klimaatverandering op wilde dieren

Een hazenpad voor dieren in de natuur

Wilde dieren hebben te lijden onder weersextremen die het gevolg zijn van klimaatverandering. Dat constateert de Raad in de verkenning *Een hazenpad voor dieren in de natuur*. De oplossing ligt niet in ‘postzegelen’, maar in aansluiting bij het bestaande natuurbeleid, zegt RDA-lid Hank Bartelink.

Hank Bartelink

Foto: RDA

Klimaatverandering heeft op verschillende manier gevolgen voor de natuur. Er zijn structurele veranderingen en weers-extremen. De structurele effecten gaan geleidelijk, waardoor de natuur zich kan aanpassen. De verkenning *Een hazenpad voor dieren in de natuur* focust op de weersextremen. Die kunnen namelijk door hun plotselinge karakter dieren in de natuur acuut in gevaar brengen, zegt Hank Bartelink in een toelichting. Hij is sinds 2023 lid van de Raad en in het dagelijks leven betrokken bij het onderwerp als directeur van LandschappenNL, het samenwerkingsverband van provinciale landschapsorganisaties.

Met extreem weer worden hittegolven, langdurige droogte of extreme regenval bedoeld. Deze kunnen grote impact hebben op dieren in de natuur, door bijvoorbeeld droogte, overstromingen of natuurbranden. Dat vraagt om noodmaatregelen, ook al is ingrijpen volgens de conventionele ecologische benadering van natuurbeheer niet vanzelfsprekend. Bartelink: “We gingen er eigenlijk altijd van uit dat je je niet mag bemoeien met dieren in de natuur. We spreken niet voor niets van ‘wilde’ dieren. Maar naast deze ‘afblijfplicht’ hebben we als mens ook wel degelijk een zorgplicht.”

Waarom geldt bij weersextremen deze zorgplicht? De RDA werkt het antwoord op die vraag uit op basis van drie consta-

teringen, legt Bartelink uit: “Het is ten eerste evident dat dieren te lijden hebben onder extreme weersomstandigheden. Vervolgens zien we dat die extremen vaker voorkomen als gevolg van de klimaatverandering. En de derde constatering is dat wij mensen direct verantwoordelijk zijn voor die klimaatverandering.”

Noodmaatregelen

De Raad onderscheidt twee benaderingen voor het helpen van individuele dieren: enerzijds noodmaatregelen, anderzijds structurele oplossingen om de omgeving robuuster te maken zodat dieren zich beter kunnen redden. Voor terreinbeheerders liggen met name noodmaatregelen binnen hun macht. “Wat je ziet in de praktijk is dat er vluchtheuvels voor hoogwater worden aangelegd in uiterwaarden en drinkwaterpoelen worden gegraven. Grosso modo is dat het enige wat je als beheerder kunt doen.” Voorbeelden van structurele maatregelen zijn aanpassing van het grondwaterpeil om droogte te voorkomen of het creëren van verbindingzones tussen natuurgebieden waarmee dieren zichzelf in veiligheid kunnen brengen. Deze maatregelen liggen buiten de bevoegdheid van afzonderlijke terreinbeheerders. Ze vallen onder het beleid van de provinciale of landelijke overheid.

Meeliften beter dan ‘postzegelen’

De oplossing ligt niet in het maken van nieuwe plannen hiervoor, stelt Bartelink: “Je kunt allerlei aanpassingen doen in een gebied om een bepaalde soort te beschermen, maar als je niet oppast botsen die met andere natuurdoelen. Als je daarin doorschiet, creëer je allerlei stukjes natuur op postzegelformaat die in feite een soort dierentuin *in situ* zijn. Dat moeten we niet willen.”

In de verkenning bepleit de RDA daarom het integreren van de maatregelen in bestaand beleid. “Je kunt veel beter meeliften op de dingen die we in Nederland toch al doen voor het herstel van de natuur”, legt Bartelink uit. “Bijvoorbeeld in de beschermde natuurgebieden die onder Natura 2000 vallen en de verbindingszones van het Nationaal Natuurnetwerk, de vroegere Ecologische Hoofdstructuur.”

De RDA wil het welzijn van dieren in de natuur daarom nadrukkelijker agenderen. Het is namelijk nodig dat zowel de rijksoverheid als lagere overheden, terreinbeheerders en andere betrokken partijen gezamenlijk hun verantwoordelijkheid nemen. Bartelink: “Iedereen die daarbij betrokken is, zou notie moeten hebben van de gevolgen die de klimaatverandering en de weersextremen hebben voor dieren. Het versterken van die notie is het belangrijkste. We moeten niet gaan postzegelen, maar ervoor zorgen dat de inrichtingsmaatregelen en beheermaatregelen die toch al worden uitgewerkt, ook bijdragen aan het klimaatrobuust maken van de omgeving, zodat dieren zichzelf beter kunnen redden.”

Foto: Shutterstock

Wilde dieren hebben te lijden onder extreme weersomstandigheden

Niet alleen officiële natuurgebieden

Wat Bartelink betreft, blijft de aandacht voor klimaatrobuustheid niet beperkt tot de formele natuurgebieden. “Natuur is meer dan Natura2000 en de ecologische hoofdstructuur. We moeten ervoor zorgen dat we overal in Nederland de kwaliteit van het landelijk gebied opplussen. Denk daarbij aan het herstel en onderhoud van bosschages, akkerranden, oevers en beken. Daarmee zorg je voor schuilmogelijkheden, nestplaatsen en voedsel voor dieren. Dat is sowieso belangrijk; niet alleen omdat dieren last hebben van klimaatverandering, maar ook omdat we daarmee zorgen voor een betere kwaliteit van het milieu en meer biodiversiteit. Het is gewoon welbegrepen eigenbelang.”

Gevolgen voor gehouden en niet-gehouden dieren

Klimaatverandering is een breed vraagstuk. De RDA heeft de consequenties voor dieren in kaart gebracht in twee verschillende publicaties. In 2023 verscheen een zienswijze over de impact bij gehouden dieren (*Laat dierenwelzijn niet ondersneeuwen*). In juni 2025 verscheen de verkenning van de gevolgen voor wilde dieren. Over dit onderwerp is afgelopen jaar ook een podcast gemaakt. De publicaties en de podcast zijn te vinden op de website van de RDA.

Gesprekken over veehouderij in verleden, heden en toekomst

Dierenwelzijn in drie generaties: verhalen van het boerenerf

Foto: RDA

Raadslid Jeannette van de Ven

De publieke opinie over het houden van dieren is in de afgelopen decennia veranderd. Hoe zit dat bij de beroepsgroep die dagelijks daarmee te maken heeft, de veehouders? De RDA ging in gesprek met boeren van verschillende generaties. Raadslid Jeannette van de Ven was erbij betrokken en blikt terug. ‘Wat mij het meest verrast, is de mildheid waarmee de generaties elkaar beoordelen.’

Een boerderij is veelal een familiebedrijf, waar meerdere generaties naast elkaar werken en leven. Het boerenerf is daarom de ideale omgeving om verhalen op te halen over de omgang met dieren in het verleden, het heden en de toekomst. Voor het rapport *Dierenwelzijn in drie generaties* ging de RDA in gesprek met vijf families, waarbij de ervaringen van drie generaties aan bod kwamen, van grootouders tot kleinkinderen. Hun verhalen zijn aangevuld met reflecties van vier boeren die lid zijn of zijn geweest van de RDA of Jong RDA.

Uit hun ervaringen blijkt dat het houden van dieren in de loop van decennia sterk verandert. Sommige systemen die vroeger gangbaar waren, zoals stallen met aangebonden koeien of zeugen, zijn tegenwoordig verboden. Aan de andere kant, hedendaagse ideeën over dierenwelzijn waren 60 jaar geleden moeilijk voor te stellen. Wat grootouders, kinderen en kleinkinderen bindt, zo blijkt uit de gesprekken, is liefde voor het vak en respect voor dieren. Daarbij is elke generatie op

zoek naar de balans; tussen dier en bedrijf, regels en realiteit, samenleving en erf.

Diversiteit in de sector

Jeannette van de Ven heeft als RDA-lid meegedaan aan dit project. Ze is agrarisch ondernemer, met een geitenhouderij-bedrijf, en voormalig bestuurslid van landbouworganisatie LTO Nederland. Hoe kijkt zij terug op de gesprekken? “Het rapport laat heel mooi de diversiteit van de sector zien. De ene familie focust op lokale gebondenheid en maximaal dierenwelzijn. Terwijl de andere het accent legt op een hoge melkproductie en hoge ogen gooit op duurzaamheid door superefficiënt te werken.”

Van de Ven vindt deze diversiteit een groot pluspunt, omdat de sector voor uiteenlopende uitdagingen staat. “Dierenwelzijn staat soms haaks op andere uitdagingen. Als je voor alles het beste wilt, gaat niets lukken. Je kunt niet overal een 10

Familieportretten uit het rapport

Foto's: Marreke Kijk in de Vegte

op scores. Als je het beste wilt voor het dier, moet je bijvoorbeeld concessies doen op milieu. Ik denk dat je daarom niet bedrijven moet veroordelen omdat ze tekortschieten op één bepaald aspect. Soms is een 8 op dierenwelzijn beter dan een 10, als je daarbij ook een 7 haalt op emissie.”

Ze hoopt en verwacht dat verschillende systemen naast elkaar kunnen bestaan in de veehouderij van de toekomst. “Er zijn consumenten die bewust kiezen voor producten met het Beter Leven keurmerk. Doordat ze een hogere prijs betalen, kunnen boeren extra investeren in dierenwelzijn. Andere boeren kunnen dat niet, maar die scores bijvoorbeeld heel goed op klimaat of milieu. Als je dat naast elkaar kunt laten bestaan, dan denk ik dat er een begaanbare weg is naar een betere veehouderij.”

Mildheid

Wat is de belangrijkste les die we uit dit rapport kunnen halen? “Wat mij het meest verrast, is de mildheid waarmee de generaties elkaar op dit gebied beoordelen. Binnen familiebedrijven is er vaak een zekere spanning tussen generaties als het gaat om veranderingen. Dat is voor dierenwelzijn veel minder het geval. Niemand van de jongeren zegt dat het belachelijk is dat ze vroeger koeien of zeugen aangebonden hielden. Ze weten dat dit destijds gangbaar was en zijn ervan overtuigd dat hun grootouders in hun tijd goed waren voor hun dieren. Tegelijkertijd ziet de oudere generatie dat de maatschappij nu andere dingen vraagt dan vroeger en snapt dat hun kinderen of kleinkinderen daarin willen meebewegen.”

Dialogo

Volgens Van de Ven is het rapport *Dierenwelzijn in drie generaties* een goed vertrekpunt voor een dialoog tussen boeren, burgers en beleidsmakers. “Die relativering die de verschillende generaties laten zien, vind ik mooi. Ik denk dat dit heel goed kan helpen om de kloof tussen beeldvorming en de werkelijkheid te overbruggen.” Het rapport *Dierenwelzijn in drie generaties: verhalen van het boeren erf* is te vinden op de website van de RDA, onder publicaties.

Drie leden aangetreden in 2025

Nieuwe inbreng van een dierenarts, een bankier en een onderzoeker

De Raad bestaat uit deskundigen die elk maximaal twee periodes van vier jaar lid zijn. Regelmatig treden dus nieuwe leden aan. Afgelopen jaar waren dat Vera Bavinck, Pierre Berntsen en Liesbeth Bolhuis. Wie zijn deze nieuwe leden?

Vera Bavinck

Vera Bavinck Veterinair met pragmatische inslag

Vera Bavinck studeerde biologie en diergeneeskunde en werkte daarna 5 jaar in een algemene praktijk in Australië. Toen ze terugkeerde in Nederland, vervolgde ze haar loopbaan bij een dierenartsenpraktijk waarvoor ze legpluimveebedrijven begeleidde. Sinds 2021 is ze parttime als dierenarts in dienst van circulair en diervriendelijk pluimveeconcept Kipster. Daarnaast heeft ze een veterinaire adviespraktijk, waarin ze haar bredere interesse in welzijn van pluimvee kwijt kan. “Als dierenarts op pluimveebedrijven zoom je in op behandeling van ziektes en vaccinatieschema’s. Ik doe nu veel meer verschillende dingen. Dat varieert van het meten van welzijn in stallen en het geven van onderwijs tot veterinaire begeleiding van kleinschalige bedrijven met dubbeldoelkippen.”

Waarom de RDA?

“Wat mij aanspreekt is dat de Raad, vanuit een brede en diverse samenstelling, altijd verschillende dimensies van een vraagstuk probeert te omvatten. Dat maakt werkelijke veranderingen mogelijk. De introductie van dierwaardige veehouderij met de zes leidende principes vind ik een mooi voorbeeld. Dankzij de

RDA hebben we het nu over positief welzijn en de emotionele staat van dieren. Dat is voor een groot deel van de veehouderij echt iets nieuws.”

Wat zijn uw verwachtingen?

“Ik hoop dat de RDA betrokken blijft bij de praktische vertaling van de adviezen. Daar wil ik me voor inzetten. Ik heb een veterinaire achtergrond en ik loop iedere dag in de stal, daardoor zit ik pragmatisch in discussies. In het veld wordt nog wel eens lacherig gedaan over nieuwe ideeën, als die van buiten de sector komen. Andersom snappen mensen van buiten vaak niet welke uitdagingen er in de praktijk liggen. Wat we nodig hebben is nuance in het gesprek en dat we over en weer beter naar elkaar luisteren.”

Pierre Berntsen Bankier en systeemdenker

Ir. Pierre Berntsen is opgegroeid in een agrarisch milieu in de Achterhoek. Zijn familie had een veevoerbedrijf. Hij studeerde veehouderij aan de agrarische hogeschool in Den Bosch (het huidige HAS green academy) en later dierwetenschappen aan

Pierre Berntsen

Wageningen UR. In het begin van zijn carrière heeft hij gewerkt in de tweedelijns diergezondheidszorg en in de diervoederindustrie. In 1997 maakte hij de overstap naar de financieel-economische kant van het agrarische vak, bij ABN Amro. Sinds 2006 is hij directeur agrarische bedrijven. “Ik heb altijd een zwak voor dieren gehad vanuit een realisme dat je vaak ziet in boerenfamilies. Je voelt écht verantwoordelijkheid voor dieren, zonder dat het dogmatisch wordt.”

Waarom de RDA?

“Iedereen die dieren houdt, heeft zich te verhouden tot de maatschappij. En dat is heel complex, want de opvattingen in de samenleving veranderen voortdurend. Daarom is het belangrijk dat er een onafhankelijk adviesorgaan is dat vanuit deskundigheid hierover adviseert.” Als bankier heeft hij ervaring met die veranderende opvattingen. “Een bank stuurt niet alleen op technische en financiële kengetalen, in de afgelopen 15 jaar zijn er in de veehouderij steeds meer duurzaamheids- en dierenwelzijnsaspecten bij gekomen.”

Wat zijn uw verwachtingen?

“In mijn werk denk ik in systemen. Veehouders en hun dieren zijn onderdeel van ons voedselsysteem. Elke verandering die je doorvoert, werkt door in de rest van het systeem. Het verbeteren van de positie van dieren is daarom complexe en weerbarstige materie. Geen enkele veehouder is tegen meer dierenwelzijn, maar ze zijn wel onderdeel van een groter systeem dat onderhevig is aan internationale krachten, met marktwerking als dominante factor. Ik hoop dat ik met mijn ervaring bij kan dragen aan een evenwichtig gesprek.”

Liesbeth Bolhuis Wetenschapper tussen de partijen

Liesbeth Bolhuis werkt al sinds 2004 bij de leerstoelgroep Adaptation Physiology van Wageningen UR, vanaf 2016 als universitair hoofddocent. Ze doet onderzoek op het gebied van ethologie en fysiologie in de veehouderij. Bolhuis studeerde dierwetenschappen en is gepromoveerd op onderzoek naar persoonlijkheden van varkens. “Toen ik in Wageningen ging studeren wilde ik iets met koeien doen, maar ik ben in de varkens gerold. Dat zijn echt fascinerende beesten om te observeren.”

Ze is actief op een breed werkteerrein. “We doen deels fundamenteel onderzoek, bijvoorbeeld naar hoe je emoties kunt meten bij dieren. Aan de andere kant is een deel van ons werk heel toegepast, zoals het ontwikkelen of toetsen van alternatieve systemen of aanpassingen die het welzijn in de veehouderij verbeteren.”

Waarom de RDA?

“De RDA doet belangrijk werk voor de visievorming. In onze samenleving verandert het denken over dieren. Er zijn zorgen om dierenwelzijn en tegelijkertijd spelen allerlei vaak tegengestelde belangen. Daarom is het waardevol dat er een onafhankelijke raad van deskundigen is die goed onderbouwde adviezen uitwerkt, los van de waan van de dag en het gepolariseerde debat.”

Wat zijn uw verwachtingen?

“De Raad is breed samengesteld: van boeren tot vertegenwoordigers van ngo’s en ethici. Dat wil wel eens botsen, maar dat maakt het juist mooi, vind ik. Als wetenschapper heb je een bijzondere positie, omdat je er tussenin staat. In discussies krijgen onderzoekers er vaak vanuit verschillende kanten van langs. En dat is een goed teken, het wijst erop dat je je bij de feiten gehouden hebt zonder partij te kiezen. Die objectieve rol wil ik in de Raad graag op me nemen vanuit het onderzoek naar dierenwelzijn.”

Liesbeth Bolhuis

Meer structuur met jaarplan en taakverdeling

Vernieuwd Jong RDA beleeft pilotjaar met volop activiteiten

Voor Jong RDA was 2025 een jaar met nieuwe activiteiten en het begin van een andere werkwijze. Voorzitter Jesse Otten en secretaris Jamal Roskam lichten dit toe. “2025 was een pilotjaar, in 2026 willen we dit een gestructureerd vervolg geven.”

Secretaris Jamal Roskam

Het jongeren netwerk van de RDA bestaat uit een groep jonge professionals met uiteenlopende expertise en interesses op het gebied van dieren. Het netwerk is ingesteld om de verbinding te leggen tussen de RDA en de jongere generatie. Bij elk forum van de Raad – een werkgroep die een advies voorbereidt – draait minimaal één lid van Jong RDA mee. Daarnaast agenderen de jongeren zelf onderwerpen in blogs (twee in 2025) en podcasts (vier).

Afgelopen jaar hebben zeven leden plaatsgemaakt voor een nieuwe lichter van eveneens zeven. Op een totaal van 13 leden is dat een grote verandering. Die frisse energie zorgt voor een goed moment om de taken en ambities tegen het licht te houden, zegt Jamal Roskam. “We hebben uitgebreid gesproken over waar we ons als jongeren netwerk mee bezig willen houden en in welke richting wij ons verder willen ontwikkelen en positioneren.” Roskam, in het dagelijks leven onderzoeker bij Wageningen Social & Economic Research, is secretaris van Jong RDA.

Inhoudelijke discussies

Afgelopen jaar is een aantal vernieuwingen in gang gezet. Zo wordt een deel van de geplande vergaderingen ingevuld met een inhoudelijk thema. “We willen iets meer weg bewegen van de klassieke vergaderagenda met de vaste onderwerpen”, zegt Jesse Otten. Hij is sinds 2025 voorzitter van Jong RDA en van beroep beleidsmedewerker bij de brancheorganisatie voor ondernemers in de gezelschapsdierensector, Dibevo.

De eerste inhoudelijke sessie ging over dierwaardige veehouderij en de mogelijke wettelijke vertaling ervan in Algemene Maatregelen van Bestuur (AMvB's). “We hebben allemaal een andere achtergrond en het is dus heel interessant om van elkaar ideeën en standpunten te horen. Een boer kijkt er bijvoorbeeld heel anders tegenaan dan iemand met een activistische achtergrond of een dierenarts”, zegt hij. Zo'n discussie onder elkaar helpt de jongeren uitvoering te geven aan hun rol binnen de RDA, het vertolken van de stem van hun generatie.

Een ander element in de vernieuwde plannen is de excursie. Jamal: “Afgelopen jaar zijn we op bezoek geweest bij BPRC, waar RDA-lid Merel Langelaar directeur is.” De stichting Biomedical Primate Research Centre (BPRC) is een instituut voor biomedisch onderzoek naar ernstige ziektes met apen als proefdier. Ook deze activiteit is voor herhaling vatbaar, zegt hij. “Excursies zijn inhoudelijk interessant en ook een goede gelegenheid om RDA-leden en hun dagelijks werk beter te leren kennen.”

Gastlessen

De jongeren willen verder met hun werk meer naar buiten treden. Afgelopen jaar gebeurde dat door een gastles te verzorgen over dierwaardige veehouderij voor leerlingen van de opleiding voor paraveterinaire professionals bij Aeres MBO Barneveld. Deze les was toegespitst op de praktische

invulling van twee van de zes leidende principes van dierwaardige veehouderij, namelijk het mogelijk maken van natuurlijk gedrag en een positieve emotionele toestand bij dieren. Jong RDA wil in het komende jaar ook meer zichtbaar worden in de online-wereld. “We willen actiever over bepaalde onderwerpen communiceren op social media”, zegt Jamal. “Dat wordt binnen de RDA wel als spannend ervaren, met name hoe scherp je naar buiten kunt treden. Daar ligt nog een uitdaging.”

Stem van de jongeren

Binnen Jong RDA leven meer ideeën. Jesse: “We denken erover om dialoogsessies voor jongeren te gaan organiseren. Vergelijkbaar met wat de RDA heeft gedaan met onderwerpen uit *Staat van het Dier*. Het lijkt ons een goede manier om de jongere generatie meer erbij te betrekken.” Ook willen de jongeren vaker namens Jong RDA deelnemen aan evenementen over diergerelateerde onderwerpen.

”De ambitie is dat we meer gaan doen om de stem van de jongeren vanuit de hele maatschappij op te halen en dat we zelf als Jong RDA meer naar buiten treden” vat Jesse samen. “2025 was nog een pilotjaar en we willen dat in 2026 een gestructureerd vervolg geven.”

Voor dat vervolg is een jaarplan opgesteld en zijn de taken intern verdeeld over een aantal commissies. Dat geeft structuur

en meer mogelijkheden voor nieuwe leden om hun draai te vinden, zegt Jamal. “Het aantal fora waarin een Jong RDA'er kan aansluiten is beperkt. En als je dan niet betrokken bent bij een blog of een podcast, dan was het lastiger om invulling te geven aan je werk binnen Jong RDA.” De voorzitter en secretaris kijken vol vertrouwen naar de toekomst. In de eerste plaats omdat de nieuwe samenstelling van Jong RDA meer dan voorheen een afspiegeling van de samenleving is, geeft Jesse aan. “In het begin zaten voornamelijk WO-geschoolden in de jongerenraad. We hebben nu ook hbo'ers, een mbo-opgeleide en iemand die op het moment van toelating nog in vwo 6 zat.” Jamal voegt toe dat de vorig jaar opgezette wervingsactie voor de nieuwe leden een onverwacht grote respons had. “We hebben meer dan 40 reacties gehad en hebben daardoor heel goede kandidaten moeten bedanken. Dat laat zien dat de positie van dieren leeft bij jongeren.”

Voorzitter Jesse Otten

“De ambitie is dat we meer gaan doen om de stem van de jongeren vanuit de hele maatschappij op te halen en dat we zelf als Jong RDA meer naar buiten gaan treden.”

Jesse Otten

Vertrekkend voorzitter Jan Staman blikt terug 'We hebben een nieuwe taal geïntroduceerd'

Foto: RDA

Jan Staman studeerde diergeneeskunde en daarna rechten. Hij was enkele jaren als clinicus in dienst bij de Faculteit Diergeneeskunde en werkte daarna 20 jaar bij het ministerie van Landbouw. Van 2001 tot 2015 was hij directeur van het Rathenau Instituut, het kennisinstituut voor maatschappelijk verantwoorde wetenschap, technologie en innovatie. Van 2017 tot 2025 was hij voorzitter van de RDA.

Na twee termijnen van vier jaar heeft Jan Staman in december afscheid genomen als voorzitter van de RDA. In een interview kijkt hij terug op deze periode. “Wij hebben er altijd voor gepleit om het dier centraal te stellen en niet te gebruiken als wisselgeld in onderhandelingen.”

In juni verscheen een zienswijze over de impact van de klimaatverandering voor dieren in de natuur. De RDA stelt dat de gevolgen ernstig zijn: overstromingen, droogte en branden komen vaker voor. En daarom zijn beleidsmaatregelen nodig om te voorkomen dat dieren onnodig verdrinken, uitdrogen of omkomen in het vuur.

Dit was het laatste advies dat is verschenen onder voorzitterschap van Jan Staman dat begon in 2017. “De boodschap is wel overgekomen”, zegt de inmiddels oud-voorzitter, ruim een half jaar later over het rapport. “Maar dat betekent niet dat er ook onmiddellijk veel verandert. Er moeten meer branden en overstromingen komen, en misschien ook wel meer rapporten, voordat de provincies en het rijk er werk van maken.”

Dit is Jan Staman ten voeten uit: relativerend met een provocerende ondertoon. Niet cynisch, hij ziet wel degelijk oplossingen, maar dat vergt nu eenmaal meer dan alleen een doorwrocht advies van de RDA. De overheid is traag, legt hij uit. Die is gebonden door budgettaire en organisatorische beperkingen en moet rekening houden met tegengestelde belangen

waardoor altijd compromissen noodzakelijk zijn. “Vaak hebben we een crisis nodig, wil er nieuw beleid ontstaan; een moment waardoor je ervan doordrongen raakt dat de wereld om je heen aan het veranderen is. Als het moment daar is, dan is het fijn als er een rapport ligt.”

Dierwaardige veehouderij

“Met een rapport ga je een probleem niet oplossen, maar het is wel een belangrijke stap”, zegt Staman. De ontwikkeling van dierwaardige veehouderij laat dat zien. Dit concept - dat zijn oorsprong heeft bij de RDA - is inmiddels een begrip geworden, maar heeft een lange voorgeschiedenis. Die begint als de veehouderij in 2019 in een crisis raakt door het vastlopen van het stikstofbeleid. De toenmalige landbouwminister, Carola Schouten, lanceerde vervolgens een visie rond kringlooplandbouw. De RDA reageerde met een advies over de positie van het dier in die context. De boodschap was: stel het dier centraal in de omslag naar kringlooplandbouw. De minister reageerde positief op het voorstel van de RDA om dat verder uit te werken: wat zijn de randvoorwaarden voor een veehouderij waarin het dier centraal staat? Dat resulteerde eind 2021 in de zienswijze

Dierwaardige veehouderij. Intussen was in de Tweede Kamer een wetswijziging aangenomen, die verstrekkende gevolgen had voor veel gangbare veehouderijsystemen. In die potentiële crisis voor de sector oarmde het kabinet Rutte-IV het rapport *Dierwaardige Veehouderij*. Het stuurde aan op een convenant waarin betrokken partijen afspraken maken voor de implementatie. In 2025, het jaar dat Staman afscheid heeft genomen, is dat convenant er gekomen.

Niet gebruiken als wisselgeld

Dat convenant is gericht op de ontwikkeling naar een dierwaardige veehouderij in 2040. De implementatie is dus nog steeds een kwestie van jaren. Voor de RDA blijft er een taak, zegt Staman. “Het grote gevaar is dat de positie van het dier ondergesneeuwd raakt. In de landbouw staat veel op de helling door stikstof, klimaat, waterkwaliteit, biodiversiteit en noem maar op. Met zoveel uitdagingen dreigt het gevaar dat dierenwelzijn en -gezondheid ondergeschikt wordt gemaakt in een geïntegreerde aanpak en dan komt er niets van terecht. Wij hebben er altijd voor gepleit om het dier centraal te stellen en niet te gebruiken als wisselgeld in de onderhandelingen.” De sector zou dat ook niet moeten willen, vindt hij. “Als je de positie van het dier integreert in een beleid dat alleen draait om stikstof of mest, dan creëer je een halfbakken oplossing die alleen maar nieuwe kritiek oplevert. Dan hou je de polarisatie in stand. Dat is de prijs die je gaat betalen.”

Hij voorspelt dat de samenleving een halfbakken oplossing niet accepteert, omdat het denken over dieren verandert. “De verschillen tussen mensen en dieren zijn niet zo groot als men vroeger dacht. Als je goed kijkt, zie je dat varkens of ratten geen vieze dieren zijn. Het zijn superslimme beesten die van nature

samenleven in complexe sociale structuren, emoties hebben en naar elkaar omzien. Als mensen hebben we daar heel lang geen oog voor gehad, maar dat is écht aan het veranderen! Dat heeft consequenties voor de boerderijsystemen die we hebben. Dat vraagt om een transitie, we moeten naar een nieuw niveau van dierhouderij. Daarom denk ik dat we moeten vasthouden aan de zes principes van dierwaardigheid. Als je wilt dat boeren kunnen blijven rekenen op respect van de samenleving, dan is dát een begaanbare weg.”

Staat van het Dier

De RDA bracht onder zijn voorzitterschap die veranderende houding in de maatschappij in kaart. In 2019 en 2014 publiceerde de RDA onder de noemer *Staat van het Dier* een uitgebreide beschouwing van de relatie tussen mens en dier. Op basis van wetenschappelijke kennis en een publieksenquête, werden ‘schurende kwesties’ benoemd. *Staat van het Dier* bepaalt sinds 2019 ook grotendeels de langetermijnagenda van de Raad.

Staman: “In *Staat van het Dier* introduceren we een nieuwe taal, een ander soort frames waarmee je het gesprek kunt aangaan met betrokkenen die er heel verschillend inzitten. Ik denk dat de RDA erin geslaagd is om op een andere manier over dierenwelzijn te praten.” Wat houdt die taal in? “Ik bedoel hiermee: niet roepen intensieve veehouderij is wreed en fout en daarom moet dat veranderen. Als je dat doet, dan diskwalificeer je hele groepen en dan ben je niet meer met elkaar in gesprek. We hebben er een ander vocabulaire tegenover gezet, die nieuwe perspectieven laat zien en die het mogelijk maakt om dingen samen te doen. Waardoor die groepen zeggen: ja verrek, het kan wél, we hoeven niet meer in het defensief. Je kunt zien

dat het werkt en ik vind dierwaardige veehouderij daar het schoolvoorbeeld van. Maar ook met een gevoelig onderwerp als het doden van dieren zijn we erin geslaagd dingen beter bespreekbaar te maken.”

Sporten met dieren

Staat van het Dier laat zien dat ook andere diersectoren te maken hebben met schurende kwesties die opgelost kunnen worden. Van dierentuinen tot aan de fokkerij van honden en katten. Staman noemt als voorbeeld sporten waarbij dieren worden gebruikt. “Neem de paardensport. Daar ligt de vraag: doe je wel recht aan dieren? Die vraag gaat niet meer van tafel. Die sport kan echt wel veranderen en dat zal uiteindelijk het aanzien van die sector enorm verbeteren. Dat geldt ook voor bijvoorbeeld de sportvisserij. Er is veel veranderd, maar er moet echt nog veel meer gebeuren. Veel mensen zijn van goede wil, maar er is ook koudwatervrees. Mensen zijn bang dat hun wereld kapot gemaakt wordt. Maar dat is echt niet nodig. Je kunt samen optrekken om een begaanbare weg te vinden.”

“Met een rapport ga je een probleem niet oplossen, maar het is wel een belangrijke stap.”

Jan Staman

Een licht ontregelende verbinder die inspireert

De voorzitter is bepalend voor het functioneren van de Raad; intern en naar buiten toe. Wat was daarbij kenmerkend voor Jan Staman? We vroegen naar de ervaringen van een RDA-lid, de directeur van het stafbureau en een externe stakeholder.

Onder leiding van voorzitter Jan Staman is de RDA rijker geworden, constateert Yvonne Kleintjes, lid van het managementteam Directie Dierlijke Agroketens en Dierenwelzijn bij het ministerie van LVVN. “De activiteiten van de RDA zijn diverser geworden. Vroeger waren het vooral adviezen in de zienswijzen, in de afgelopen jaren is dat aangevuld met congressen, webinars, podcasts, inspiratietafels enzovoort. Ook Jong RDA is een heel mooie aanvulling. Zo is het mogelijk een breder publiek te betrekken bij datgene wat de Raad heeft onderzocht en bedacht en ook uit te nodigen tot discussie. Dat helpt partijen dichter bij elkaar te brengen en elkaar te inspireren.”

Ontregelende stijl

Die veranderingen zijn zo goed gelukt door de manier waarop Staman iedereen betreft, stelt secretaris-directeur Marc Schakenraad. “Jan kan heel kritisch zijn en tegelijkertijd ervoor zorgen dat iedereen aangehaakt blijft. Hij luistert goed en heeft de gave om dingen die heel complex lijken toch in één of twee zinnen te duiden.”

Kenmerkend is zijn licht ontregelende stijl. “Hij houdt ervan om een steen in de vijver te gooien. Hij kan in een vergadering tegen iemand zeggen: ‘Je lult, ik geloof er echt helemaal niks van.’ Een hoogleraar of een bestuurder is niet echt gewend om zo aangesproken te worden, maar Jan doet dat gewoon. Dat is zijn manier om het gesprek even los te halen uit de ingesleten groef.”

In gesprek blijven

Linda Verriet, voorzitter van de Producentenorganisatie Varkenshouderij (POV) en RDA-lid sinds 2023, heeft even moeten wennen aan zijn eigenzinnige stijl. “In het begin heb ik wel eens gedacht: is dit wel handig? Maar het pakt eigenlijk altijd goed uit, want hij heeft een grote gunfactor. Niemand wordt boos op hem.” Ze heeft gemerkt dat hij hiermee mensen weet te verbinden, wat heel waardevol is in een tijd van gepolariseerde verhoudingen. “Het gebeurt wel eens dat een RDA-lid in zijn eigen rol - buiten de Raad – dingen zegt die andere leden heel erg kunnen raken en dat stelt dan binnen de raad ook

de verhoudingen even op scherp. Jan weet dan in onderlinge gesprekken de mensen toch bij elkaar te brengen; op zijn eigen amicale manier, met een opmerking die soms op het randje is. Dat is heel belangrijk, want zo blijven we binnen de raad altijd met elkaar in gesprek.”

Kritische opmerking

Ook in zijn contacten met het ministerie is zijn optreden markant, vindt Yvonne Kleintjes. “Als hij aan het woord is lijkt het alle kanten op te gaan, maar meestal blijkt aan het eind dat hij heel goed weet waar hij naar toe wil.” Marc Schakenraad herkent dat. “Hij is misschien niet de meest tactvolle verkoper van onze adviezen. Dat liet hij dan ook graag over aan de inhoudelijke deskundigen. Dan kon hij zelf bij de presentatie een beetje kritisch zijn. Dat helpt alleen maar om de inhoud beter te laten landen. Zo geeft hij openingen voor mensen om in gesprek te blijven. Als zelfs de voorzitter van de RDA kritisch is, dan durf je zelf ook eerder je mening te geven en wil je erover doorpraten.”

Foto: RDA

Linda Verriet

Foto: RDA

Yvonne Kleintjes

Foto: RDA

Marc Schakenraad

Vertrekkend lid Hans Heesterbeek

‘Onze rol is het probleem scherp te stellen’

Bioloog en wiskundige Hans Heesterbeek nam in 2025 afscheid van de RDA. Hoe heeft hij zijn periode bij de Raad ervaren?

Hans Heesterbeek is hoogleraar theoretische epidemiologie bij de faculteit Diergeneeskunde van de Universiteit Utrecht. Hij werd in 2016 benoemd en had in 2025 het maximale aantal van twee termijnen voltooid. Kenmerkend voor deze periode is de polarisatie van het maatschappelijke debat, blikt hij terug. “Het is mooi dat er steeds meer aandacht is voor diervraagstukken maar het lijkt ook alsof mensen vaker extreme standpunten innemen en dat ze onvermurwbaar eraan vasthouden. Dat zag je met de Oostvaardersplassen aan het begin van mijn termijn. Iets vergelijkbaar zie je recent met de wolf en eigenlijk bij veel meer onderwerpen.”

Van een andere dimensie

Het werk voor de Raad leert dat er geen eenvoudige antwoorden zijn op beladen vraagstukken. “In het begin heb ik wel eens gedacht: waarom zijn we niet zoals de Gezondheidsraad? Die krijgt een medisch-technische vraag van de overheid en komt vervolgens op basis van de wetenschappelijke inzichten tot een eenduidig antwoord. Bijvoorbeeld dat een vaccin moet worden opgenomen in het Rijksvaccinatieprogramma.” Bij dierenaangelegenheden gaat het anders, realiseerde hij zich al snel. “Je hebt te maken met aspecten die je niet kunt onderbouwen met alleen meer wetenschap. Het gaat ook om

emotie, denkbeelden, cultuur et cetera. Dat zijn heel andere dimensies, maar wel relevant.”

De RDA heeft als taak om een volledig beeld te geven van het probleem en alle pijnpunten op tafel te leggen. “De samenstelling van de Raad faciliteert een brede benadering. Veel belangrijke expertise en richtingen zijn vertegenwoordigd. Daardoor kunnen we vraagstukken vanuit verschillende dimensies bespreken. Of dat nu – zoals in mijn geval – vanuit de wetenschap is of vanuit praktijkervaring of het perspectief van een ngo.” Heesterbeek constateert dat het instrumentarium van de Raad diverser is geworden. Het blijft niet bij het verzamelen van kennis in een zienswijze. Voorbeelden zijn het ontwikkelen van afwegingskaders en het organiseren van dialoogbijeenkomsten.

Beslissen is aan politiek

Wat is volgens hem de waarde van de Raad, als adviesorgaan in een polariserende samenleving? “Onze rol is het probleem scherp te stellen. Stel, de minister zou vragen: kunnen we wolven wel of niet afschieten? Dan is het onze rol aan te geven welke afwegingen je moet maken voordat je tot een besluit kunt komen. We maken zelf geen keuze, het is aan de politiek om de knoop door te hakken. De Raad zorgt ervoor dat de verschillende dimensies van een probleem helder worden en maakt dat inzichtelijk. Ik vind dat een waardevolle en boeiende rol. Daar help je de minister mee en ook de samenleving en uiteindelijk verbeter je daarmee de positie van het dier.”

Hans Heesterbeek

De RDA aan het werk

De werkwijze van de Raad

De RDA bestaat uit een voorzitter en maximaal 49 overige leden. Leden van de RDA worden op persoonlijke titel benoemd door de minister van LVVN en hebben zitting zonder last of ruggespraak. De Raad brengt adviezen uit op verzoek en op eigen initiatief. Aanvragen voor adviezen kunnen vanuit het kabinet of de Tweede Kamer komen en ook van provincies of maatschappelijke organisaties; al dan niet via de betrokken bewindspersonen. De leden van de Raad zijn werkzaam in de wetenschap, het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties. Deze brede samenstelling maakt dat vraagstukken op een multidisciplinaire manier kunnen worden behandeld, wat leidt tot zienswijzen die vanuit verschillende invalshoeken zijn afgewogen.

Werkwijze

Een verzoek om een advies van de RDA wordt getoetst aan de volgende criteria:

1. Heeft het vraagstuk betrekking op dierenaangelegenheden, in het bijzonder dierenwelzijn, diergezondheid en/of ethische kwesties?
2. Is de nodige expertise binnen of buiten de aanvragende partij onvoldoende voorhanden of is er behoefte aan een onafhankelijk langetermijnadvies?
3. Gaat het om een adviesvraag waarvoor een zeer brede vertegenwoordiging van het maatschappelijk krachtenveld is vereist?

Indien aan deze criteria wordt voldaan, kan de Raad besluiten een onderwerp op te pakken; hetzij op verzoek of op eigen initiatief.

Een forum met een beperkt aantal raadsleden wordt ingesteld om het advies voor te bereiden. Indien nodig wordt dit forum uitgebreid met leden van Jong RDA of experts van buiten de Raad. Het forum legt in een zogeheten horizontale toetsing het advies ter beoordeling voor aan de Raad. Na bespreking in de Raad wordt de zienswijze uitgebracht. Deze is daarmee een product van de hele Raad. Consensus is niet noodzakelijk, een zienswijze kan minderheidsstandpunten bevatten. Alle zienswijzen worden openbaargemaakt, onder andere door publicatie op de website van de RDA.

Samenstelling in 2025

De Raad begon in 2025 met 36 leden. De volgende leden namen afscheid: prof. dr. ir. Hans Heesterbeek (1/11) en mr. drs. Jan Staman (1/12). De laatstgenoemde was voorzitter. Per 1 februari 2026 is drs. Henk Jan Ormel benoemd als nieuwe voorzitter. In 2025 zijn drie nieuwe raadsleden benoemd: ir. Pierre Berntsen, dr.ir. Liesbeth Bolhuis, Vera Bavinck MSc, DVM (allen 1/9).

Samenstelling Jong RDA

Het jongeren netwerk Jong RDA bestond begin 2025 uit dertien leden. In de loop van het jaar namen we afscheid van zeven leden: Malou Vijfhuizen MSc, Milou Peperkamp MSc (beiden 1/5), Klaske Bos MSc, Jasper Heerkens PhD, MSc, Stéphanie van

der Hoeven MSc, Wim Smit MSc (allen 1/9) en Jeroen Kappelhof BSc, MSc (1/10). In 2025 zijn per 1 september zeven nieuwe leden benoemd: Seth Rinkens BSc, Malou van der Sluis PhD, Marina Meester PhD, Simon van de Kimmenade MA, Lynn Kleijkers, Benjamin de Vries en Carmen Norder BSc. In het verslagjaar draaiden leden van Jong RDA in alle fora mee.

Stafbureau

Het stafbureau begon het jaar met negen medewerkers. In 2025 zijn twee nieuwe stafleden begonnen: officemanager Silvia van Maasdam-Wilshaus en commissiesecretaris drs. Anette van der Aa-Kuppler. De volgende mensen zijn uit dienst: dr. Tamara Bergstra (commissiesecretaris) en Wil Scharroo (officemanager).

Publicaties

De Raad publiceerde in het afgelopen jaar vier rapporten: de zienswijze *De toekomst is er zoo*, over de dierentuinen van de toekomst; de zienswijze *Een hazenpad voor dieren in de natuur*, over de impact van klimaatverandering op in het wild levende dieren; het rapport *Dierenwelzijn in drie generaties*, over de beleving van dierenwelzijn op het boerenbedrijf; en het werkdocument over de gevolgen van maatschappelijke ontwikkelingen voor dieren. Aan drie lopende adviestrajecten wordt nog gewerkt en aanvullend zijn in 2025 drie nieuwe opgestart.

RDA-leden en hun achtergrond

Dr. ir. Hank Bartelink

Natuur en landschap
Wetenschap, beleid

Vera Bavinck, MSc, DVM

Diergeneeskunde, pluimvee
Praktijk, vanaf september 2025

Bert van den Berg

Dierenbescherming
Praktijk, beleid

Ir. Pierre Berntsen

Financiering
Praktijk, vanaf september 2025

Dr. ir. Liesbeth Bolhuis

Financiering
Praktijk, vanaf september 2025

Dr. Bram Bos

Dierfysiologie, diergedrag
Wetenschap

Dr. Bernice Bovenkerk

Ethiek
Wetenschap

Dr. Jeroen Candel MA

Beleid
Wetenschap, beleid

Drs. Renée Chalmers Hoync van Papendrecht

Gezelschapsdieren
Praktijk

Ir. Marc Damen

Dieren in dierentuinen
Praktijk

Prof. dr. ir. Gerda van Dijk

Beleid
Wetenschap, beleid

Dr. Ernst van den Ende

Dierwetenschappen
Wetenschap

Dr. Nienke Endenburg

Mens-dierrelaties dierenmishandeling
Wetenschap

Dr. Hille Fieten

Klinische genetica
Wetenschap

Prof. dr. Ronette Gehring

Veterinaire klinische farmacologie
Wetenschap

Drs. David van Gennep

Opvang uitheemse dieren
Praktijk, beleid

Dr. ir. Karel de Greef

Veehouderij en dierenwelzijn
Wetenschap

Prof. dr. Martien Groenen

Genetica
Wetenschap

Prof. dr. ir. Hans Heesterbeek,

Theoretische epidemiologie
Wetenschap, tot november 2025

Drs. Gerrit Hofstra

Beleid, gezelschapsdieren
Praktijk

Hans Huijbers

Melkveehouderij
Praktijk

Dr. Merel Langelaar

Diergeneeskunde
Wetenschap, beleid

Dr. Len Lipman

Veterinaire volksgezondheid
Wetenschap

Dr. ir. Bastiaan Meerburg

Plaagdieren en paardenfokkerij
Wetenschap, beleid

Prof. Dr. Annemarie Rebel

Dierziektebestrijding
Wetenschap

Drs. Frank Rietkerk

Dieren in dierentuinen
Praktijk, beleid

Mr. Léon Ripmeester

Juridische aangelegenheden
Beleid

Prof. dr. ir. Bas Rodenburg

Dierenwelzijn
Wetenschap

Ir. Gijsbert Six

Hobbydieren
Praktijk

Drs. Marjan Slob

Essayist en filosoof
Beleid

Prof. dr. Geert de Snoo

Niet-gehouden dieren
Wetenschap, beleid

Mr. drs. Jan Staman

Voorzitter RDA, , tot december 2025
Beleid

Dr. Bert Urlings

Voedselveiligheid, productintegriteit
Wetenschap, praktijk

Dr. Jan van der Valk

Proefdieren
Wetenschap, beleid

Jeannette van de Ven

Geitenhouderij, gezonde dieren
Praktijk, beleid

Linda Verriet

Varkenshouderij
Praktijk, beleid

Drs. Frank Verstappen

Gezelschapsdieren, vogels
Praktijk

Mr. dr. Janneke Vink

Rechtsfilosofie
Wetenschap, beleid

Dr. Ir. Kathalijne Visser

Dierenwelzijn
Wetenschap

Secretaris-directeur van de Raad is

Ir. Marc Schakenraad

Leden Jong RDA

Marijke Algra, MSc

Klaske Bos, MSc

tot september 2025

Maaïke Dijkhorst, MSc

Joost Eringfeld

Jasper Heerkens, PhD

tot september 2025

Jeroen Kappelhof, MSc

tot oktober 2025

Simon van de Kimmenade, MA

vanaf september 2025

Lynn Kleijkers

vanaf september 2025

Stéphanie Luxen- van der Hoeven, MSc

tot september 2025

Marina Meester, PhD

vanaf september 2025

Carmen Norder, BSc

vanaf september 2025

Jesse Otten, BSc

Milou Peperkamp, MSc

tot mei 2025

Seth Rinkens, BSc

vanaf september 2025

Jamal Roskam, PhD

Malou van der Sluis, PhD

vanaf september 2025

Wim Smit, MA

tot september 2025

Kiki Streng, MSc

Malou Vijfhuizen, MSc

tot mei 2025

Benjamin de Vries

vanaf september 2025

Personeel en organisatie

Het stafbureau ondersteunt de Raads- en forumwerkzaamheden en is het dagelijkse aanspreekpunt voor de leden en alle andere belanghebbenden. Het team bestond in 2025 uit:

Ir. Marc Schakenraad

Secretaris-directeur

Drs. Anette van der Aa-Kuppler

Commissiesecretaris, vanaf augustus 2025

Dr. Tamara Bergstra

Commissiesecretaris, tot augustus 2025

Anne van den Ende, MSc MA

Commissiesecretaris

Dr. Monique Van der Gaag

Commissiesecretaris

René van Geffen

Senior communicatieadviseur

Rosanne van Oudheusden, MSc BA

Commissiesecretaris

Mr. drs. Annemiek Nap

Commissiesecretaris

Silvia van Maasdam-Wilshaus

Officemanager, vanaf januari 2025

Wil Scharroo

Officemanager, tot januari 2025

Luca Stolze, MSc

Commissiesecretaris

